# AİLE İÇİ CİNSEL İSTİSMAR MAĞDURU ÇOCUKLARLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAKKININ SINIRLANDIRILMASI[*]

**Dr. Öğr. Üyesi Zeynep DÖNMEZ**[**]

***Çocuklarınız sizin çocuklarınız değil,***
***Onlar kendi yolunu izleyen Hayat'ın oğulları ve kızları.***
***Sizin aracılığınızla geldiler ama sizden gelmediler***
***Ve sizinle birlikte olsalar da sizin değiller.***
***Halil Cibran***

## ÖZET

Çalışmamızda aile içi istismar mağduru çocukların durumu ceza hukuku ve medeni hukuk kapsamında ele alınmıştır. Kırılgan grup içinde değerlendirilen çocuk mağdurlara yönelik koruma önlemlerinin uluslararası hukuktaki tarihi gelişimine ve ülkemizdeki duruma değinilmiştir. Çocuğun dinlenilmesi ve çocuğun yüksek yararı ilkeleri konuyla ilgili olarak irdelenmiştir. Çocukla kişisel ilişki kurulması hakkının niteliğine kısaca değinildikten sonra aile içi cinsel istismar iddiasının varlığına bağlı olarak bu hakkın sınırlandırılması ve kaldırılması konusu Yargı kararları ışığında ele alınmıştır. Çocukların daha iyi bir şekilde korunmasının temini için öneriler getirilmiştir.

**Anahtar kelimeler**: Çocuğun korunması, çocuğun üstün yararı, çocuğun dinlenilmesi, kişisel ilişkinin sınırlandırılması, aile içi cinsel istismar.

---

[*] DOI: 10.33432/ybuhukuk.1106498 – Geliş Tarihi: 20.03.2022 – Kabul Tarihi: 31.07.2022.

[**] Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Dönmez, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Orcid: 0000-0001-5189-8752, e-posta: zdonmez@ybu.edu.tr.

# LIMITATION THE RIGHT TO HAVE PERSONAL RELATIONS WITH CHILDREN WHO ARE VICTIMS OF DOMESTIC SEXUAL ABUSE

## ABSTRACT

This article reviews the protection of children who are victims of domestic abuse within the scope of criminal law and civil law. The historical development of the protection measures for child victims, who are considered vulnerable, is presented by comparing international law and the situation in Turkish law. The principles of the child's right to be heard and the child's best interest are discussed within the context of this article. After briefly mentioning the right of the child to maintain personal relations and direct contact with both parents, it is discussed that the limitation and removal of this right depend on the existence of the allegation of domestic sexual abuse considering the judicial decisions. Recommendations have been made to ensure that children are better safeguarded.

**Keywords**: child protection, the best interest of the child, child's right to be heard, limitation of the personal relations, sexual abuse within the family.

## GİRİŞ

Aile içi istismar davaları hem ceza hem hukuk yargılamasının konusunu oluşturmaktadır. Medeni hukuk ve ceza hukuku birbirinden farklı disiplinler olsa da karma bir hukuk dalı olan çocuk hukuku bakış açısı ile konunun hem ceza hem aile hukuku boyutuyla ele alınması zarureti doğmuştur. Konunun bütünlüğünün gerektirdiği noktalarda ceza hukuku boyutuyla ilgili kısa açıklamaların ardından çocukla kişisel ilişki kurulması yargı kararları ışığında ele alınmıştır.

Aile içi istismar vakalarında, ceza davasında fail ve mağdur olarak karşı karşıya gelen taraflar için aile mahkemesinde kişisel ilişki kurulup kurulmayacağı değerlendirilmektedir. İdrak çağında olan çocuk, ceza davasında mağdur sıfatıyla ifade verirken, aile mahkemesinde kendisini ilgilendiren bir konuda görüşüne başvurulması gerektiği için duruşmaya davet edilmektedir. Bu ise çocuğun yaşadıklarını tekrar tekrar hatırlaması, anlatması ve ceza mahkemesi heyetinin yanı sıra aile mahkemesi hâkimini de ikna etmeye çalışması anlamına gelmektedir. Çocuğun korunması için kim tarafından nerede dinlendiği önem arz etmektedir. Çalışmamızda bu konu, olan ve olması gereken hukuk bakımından ele alınmıştır.

Kişisel ilişki kurma hakkı, tarafların kişilik haklarına dâhil bir hak olarak kabul edilmekte ve kaldırılmasına son çare olarak başvurulmaktadır. Aile içi istismar iddialarının varlığında çocuk açısından mağduriyete yol açabilmektedir.

Çalışmamızın sınırları göz önünde bulundurularak cinsel istismar suçunun unsurları veya kişisel ilişki kurma hakkına sahip olanlar tüm ayrıntılarıyla ele alınmaktan kaçınılmıştır. Konu, çocuğun korunması bakış açısıyla, çocuk hukukuna hâkim olan ilkelerin değerlendirilmesi suretiyle yargı kararları ışığında irdelenmiştir.

## I. ÇOCUK MAĞDURLARIN KORUNMASI

Hukukumuzda on sekiz yaşını doldurmamış olan kişi çocuk olarak tanımlanmaktadır. Çocuklar, yetişkinler karşısında zayıflıkları ve

deneyimsizlikleri nedeniyle kolaylıkla bir suçun mağduru olabilmektedirler[1]. Mağdur olan çocuklar, yaşadıklarını yasal temsilcilerine, kolluk kuvvetlerine veya hâkime aktarma konusunda da sorun yaşayabilmektedirler. İş bu nedenle mevzuatta çocuk mağdurların korunmasına yönelik özel düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler esas olarak Ceza Muhakemeleri Kanunu[2]'nun (CMK) 236. maddesinde, 63 Sayılı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi[3]'nde ve Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği[4]'nde yer almaktadır. Uluslararası hukukta ise Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi[5] ve Mağdur Hakları Direktifi 2012/29/EU548[6] ile çocuk mağdurların korunmasına yönelik düzenlemeler getirilmiştir.

2001 yılında ABAD verdiği bir çerçeve kararında[7] yaşları ve mağduru oldukları suç dikkate alınarak çocukların özel konumuna dikkat çekmektedir.

---

1 "Çocukların kendilerini korumalarındaki zorluk ve faillerin bu suçları büyük engellerle karşılaşmadan işleyebilmeleri, cinsel istismarın yetişkinlere nazaran çocuklar için daha kolay işlenmesine neden olmakta ve bu suçlar, çocukların psikolojileri ile fizyolojilerinde yetişkinlere göre daha ağır etkiler bırakmaktadır. Bu bağlamda söz konusu suçların işlenmesini önleyici ve caydırıcı nitelikte tedbirlerin alınması devletin en önemli pozitif yükümlülüklerinden biridir. Zira Anayasa'da olduğu gibi çocukların korunmasına yönelik tarafı olduğumuz uluslararası sözleşmeler ile tüm uluslararası metinlerde de çocukların cinsel istismarı ve cinsel sömürüsü hakkında etkili ve caydırıcı cezalar düzenlenmesi de dâhil olmak üzere devletlerin bu konuda gerekli tedbirleri almasına özellikle vurgu yapılmaktadır." AYM, E: 2015/43, K: 2015/101, T: 12.11.2015.

2 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, RG Tarih: 17/12/2004 Sayı : 25673

3 Yayımlandığı Resmî Gazetenin Tarihi – Sayısı : 10/6/2020-31151.

4 30 Nisan 2021 tarih ve 31470 Sayılı Resmi Gazete.

5 25.10.2007 tarihinde kabul edilen bu sözleşme Lanzarote Sözleşmesi olarak da geçmektedir, <https://rm.coe.int/168046e1de> (s.e.t. 31.03.2022).

6 2012/29/EU548, Suç Mağdurlarının Korunması ve Desteklenmesine İlişkin Asgari Standartların Oluşturulmasına İlişkin AB Direktifi, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj> (s.e.t. 31.03.2022).

7 Case C-105/03, Criminal Proceedings against Maria Pupino, 16 June 2005; 2001/220/JHA Ceza Yargılamasında mağdurun duruşmaya katılmasına ilişkin Konsey Çerçeve Kararı 15 Mart 2001. *Pupino* Davasının konusunu bir öğretmenin öğrencisini istismar ettiği iddiası oluşturmaktadır. Mahkemede, savcının çocukların ifadesinin duruşma dışında alınması talebi reddedilmiştir. Bunun üzerine ilk kez ABAD ceza davalarında çocukların mağdur ya da tanık olarak yer almalarına ilişkin yorum yapmıştır. Bu kararın ardından 2012/29

Çocukların duruşma salonu dışında ve oturumlardan önce dinlenilmesi gibi özel koruma önlemlerinden yararlanma hakları olduğu vurgulanmıştır. Kararda, yaşın tek ölçüt olarak ele alınmaması, somut olayın özelliklerinin değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Buna göre, "*Bu davada olduğu gibi küçük çocuklar kendilerine kötü davranıldığını, üstelik bir öğretmen tarafından kötü davranıldığını iddia ediyorlarsa, bu çocuklar, özellikle yaşları ve mağduru olduklarını ileri sürdükleri fiillerin mahiyeti ve sonuçları dikkate alınarak bu kategoride*[8] *sayılmaları gerekir*." ifadelerine yer verilmiştir[9].

Özellikle istismar vakalarında çocukların ilk başta yaşadıkları olayı anlatmak istememeleri ve sonrasında çelişkili beyanlarda bulunmaları yargılama sürecinde sıklıkla karşılaşılan durumlardır. Bir istismar iddiasının varlığında yapılması gereken konunun, sürecin en başından en sonuna kadar disiplinler arası bir çalışma ile alınması ve titizlikle sürdürülmesidir. Bu husus Anayasa Mahkemesi'nin 2020 tarihli kararında[10] da vurgulanmıştır. İlgili kararda Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvurunun konusu, çocuğun cinsel istismarına yönelik şikâyetin soruşturma makamlarınca etkili soruşturulmaması sonucu kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmesi nedeniyle kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddiasıdır. Uyuşmazlık konusu

---

Numaralı *Suç Mağdurlarının Korunması ve Desteklenmesine İlişkin Asgari Standartların Oluşturulmasına İlişkin AB Direktifi* çıkarılmıştır. Bu metinlerde vurgulanan mağdur haklarını iç hukukta teminat altına almak adına öncelikle mağdur hakları kanun tasarısı hazırlanmış ancak tasarı kanunlaşmamıştır. 2020 yılında *63 Sayılı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi* ve buna ilişkin olarak 2021 yılında *Adli Destek Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği* çıkarılmıştır. Bunlarla birlikte Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 236. maddesinde 2019 yılında eklenen fıkralar ile çocuk mağdurların hakları iyileştirilmiştir.

[8] "Bu kategoride" ifadesiyle kırılgan gruplar kastedilmektedir. 63 Sayılı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin ikinci maddesi (ç) bendinde kırılgan grup "*adli destek görevlileri tarafından yapılan bireysel değerlendirme sonucunda suçtan daha fazla etkilendiği ve korunması gerektiği tespit edilen mağdurlar ile adli sisteme dâhil olan çocuklar*" olarak tanımlanmaktadır. Aynı kararnamenin yedinci maddesinde kırılgan gruplara sunulacak hizmetler düzenlenmektedir.

[9] Bkz. Çocuk Haklarıyla İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı, 2015, Lüksemburg, Avrupa Birliği Basım Ofisi, s.195, <http://www.cocukgozlemevi.org/storage/app/uploads/public/5ca/1aa/042/5ca1aa0428189711249469.pdf> (s.e.t. 15.04.2022)

[10] **S. B. ve Diğerleri Başvurusu,** AYM, Başvuru No: 2016/59765, K.T. 17.06.2020.

olayda başvurucu, çocuklarında fark ettiği davranış bozukluğunun nedenini anlamak üzere eve gizli kamera yerleştirmiş, eşinin ortak çocuklarına karşı cinsel istismara yönelik davranışlarının olduğu iddiasıyla savcılığa şikâyette bulunmuştur. Başvurucu, soruşturma dosyasına, çocukların ruhsal tedavi gördüğüne dair sağlık ve değerlendirme raporu sunmuştur. Kolluk aracılığıyla dinlenen çocuklardan biri ifade vermek istemezken diğeri babasının/başvurucunun iddialarını kısmen doğrular mahiyette beyanda bulunmuştur. Başvurucunun akrabaları da onun lehine tanıklık yapmışlardır. Ancak savcılık, eve kamera yerleştirilmesinin hukuka aykırı delil teşkil ettiği, yasak delillerle hüküm kurulamayacağı ve mahkûmiyet kararı verilemeyeceği gerekçesiyle kovuşturmaya yer olmadığına kararı vermiştir. Anayasa Mahkemesi kararında ise şu değerlendirmede bulunulmuştur; "*44. Bir taraftan yasal düzenlemelerle çocuklar aleyhine işlenen cinsel suçların daha ağır yaptırımlarla cezalandırılması öngörülerek bu suçların caydırıcılığının arttırılması hedeflenirken diğer taraftan bu suçlarla ilgili yapılan şikâyet veya ihbarların özensiz biçimde soruşturması, hedeflenen caydırıcılığı zedeleyecek mahiyettedir. Devletin pozitif yükümlülükleri kapsamında, gerçekleştiği iddia edilen çocukların istismarlarına yönelik eylemlere ilişkin soruşturmaların ancak ciddiyetle ve detaylı yapılması halinde çocukların korunmasından tam anlamıyla söz edilebilecektir.*

*47. Başvurucunun iddialarını desteklediği öne sürülen görüntülerin soruşturmaya yansıyan tek delil olmadığı anlaşılmaktadır. Başvurucu çocuklar ile tanık beyanlarının yanı sıra başvurucu baba tarafından temin edilen çocuklar hakkındaki sağlık raporları da başvurucunun iddiasını savunulabilir kılmakta ve bu doğrultuda kötü muamele yasağı bakımından devletin usul yükümlülüğünü doğuracak mahiyette bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle çocuğun cinsel istismarı gibi ağır nitelikteki bir suça ilişkin yapılan şikâyeti destekleyen makul delillerin varlığı da dikkate alındığında suçun soruşturulması için aranan koşulların sağlandığı tespit edilebilmektedir. Bu durumda soruşturma makamlarınca özenle soruşturma yürütülerek tüm delillerin eksiksiz toplandıktan sonra toplanan bu delillerin tartışılarak bir sonuca ulaşılması gerekmektedir."*

Çocuk mağdurların korunmasını güvence altına almak adına gerek doktrin gerekse yukarıda zikredilmiş olan yargı kararları ve mevzuat hükümleri uyarınca temel ilkelerden bahsetmek mümkündür. Bunlar, 'çocuğun yüksek yararı', 'çocuğun dinlenilme hakkı', 'ikincil mağduriyetin önlenmesi' ve uzman desteğinden yararlanma' olarak sınıflandırılabilir. Bu ilkeler, niteliği itibariyle karma bir hukuk dalı olan çocuk hukukunda hem özel hukuk hem de ceza yargılamasında göz önünde bulundurulmaktadır. Çalışmamızda da aşağıdaki başlıklarda her iki boyutuyla ele alınmıştır.

## A. ÇOCUĞUN YÜKSEK YARARI

"Çocuğun yararı" veya "çocuğun üstün/yüksek yararı" kavramı çocuk hukukunun temelini oluşturmaktadır. Çocuğu ilgilendiren bir konuda karar verirken hâkim, çocuğun üstün yararını gözetmek ve ona göre karar vermek zorundadır. Nitekim BM Çocuk Hakları Sözleşmesi[11] m. 3/I hükmü "*Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.*" demek suretiyle bunu uluslararası bir hukuk ilkesi olarak benimsemiştir. Bu ilke AY m. 90/V hükmü gereği iç hukukta da geçerlidir. Bu ilke niteliği itibariyle herhangi bir kanunda genel olarak tanımlanmamış olsa da göz önünde bulundurulması gerektiği birçok maddede hüküm altına alınmıştır.

Anayasa'nın 41. maddesinde "*Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.*" Kişisel ilişki kurma hakkını düzenleyen TMK m. 182/II hükmünde çocuğun yararının göz önünde tutulacağı düzenlenmiştir. Kişisel ilişki kurma hakkının sınırlandırılmasında ise (TMK m. 324/II) çocuğun yararı kavramı yerine, "*çocuğun huzurunun tehlikeye girmesinden*" bahsedilmiştir.

Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği m. 6/I'e göre, "*Çocuklara yönelik tüm iş ve işlemler ile hizmet sunumunda çocuğun üstün yararı ilkesi esas alınır.*" denilmektedir.

[11] Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, RG T. 27.01.1995, S. 22184.

AB hukukunda 2012/29/EU548 sayılı Mağdur Hakları Direktifi çocuk mağdurların durumunu açık olarak tanımlamaktadır. Direktife göre, mağdur kişi çocuksa, çocuğun yüksek yararı her durumda birinci derecede gözetilecek ve bireysel temelde değerlendirilecektir.

Çocuk ile ilgili verilecek kararların merkezinde yer alan bu kavramın ne olduğuna dair tek ve mutlak bir tanımın yapılması ise mümkün değildir. Somut olayın özelliklerine göre neyin çocuğun üstün yararına olacağı farklılık arz edecektir. Dolayısıyla çocuğun yüksek yararı, hem kamu hem özel hukuk uyuşmazlıklarında gözetilmesi gereken, hâkimin takdirine açık, somut olayın özelliklerine göre uyarlanacak bir hakkaniyet kavramıdır[12].

Yargıtay kararlarında[13] çocuğun yararı, "*çocuğun bedensel, fikri ve ahlaki bakımdan en iyi şekilde gelişebilmesi ve böyle bir gelişmenin gerçekleştirilebilmesi için çocuğa sosyal, ekonomik ve kültürel koşulların sağlanmış olmasıdır.*" şeklinde ifade edilmiştir.

Bu ilke hem çocuk için söz konusu olabilecek ihtimallerde onun için en iyisini seçmek hem de ebeveyn ile menfaatleri çatıştığında çocuğun menfaatine üstünlük tanımak anlamına gelmektedir[14].

### B. ÇOCUĞUN DİNLENİLME HAKKI

Çocuğun dinlenilmesi çocuğun üstün yararı ile yakından ilgili bir kavramdır. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesi uyarınca çocuğun,

---

12 **Akyüz, Emine** (2020) Çocuk Hukuku, 7. Baskı, Ankara, Pegem, s.49.

13 Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2016/10716, K: 2016/11271, T: 08.06.2016; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2018/ 5626 K: 2018/10626 T: 04.10.2018 (lexpera.com).

14 Bkz. **Serozan, Rona** (2017) Çocuk Hukuku, 2. Baskı, İstanbul, Vedat, s.65 vd.; Akyüz, s.50 vd.; **Şirin, Memduh Cemil** (2019) Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış, Çocuk ve Medeniyet, C: 4, S: 8, s.220 vd.; **Dural, Mustafa/ Öğüz, Tufan/ Gümüş, Alper** (2022) Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku, 17. Baskı, İstanbul, Filiz, s.146; **Erlüle, Fulya** (2010) Çocuk ile Kişisel İlişki Kurulması, MÜHF-HAD, C: XVI, S: 3-4, s.225; **Yılmaz, Canan** (2015) Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki Kurulması, MHB C: 35, S: 1 s.111; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2016/10716, K: 2016/11271, T: 08.06.2016 (lexpera.com); Münchener Kommentar zum BGB, § 1696 Rn. 26.

kendini ilgilendiren konularda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı vardır[15]. Burada önemli olan, çocuğun görüş oluşturabilme becerisine yani bu olgunluk ve ayırt etme gücüne sahip olmasıdır[16]. Özel hukuk anlamında velayet, vesayet, kişisel ilişki ve evlatlık ilişkisinin kurulması gibi konularda çocuğun dinlenilmesi konusu sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Ceza hukuku anlamında ise çocuğun mağdur veya tanık olarak dinlenilmesi durumunda özel düzenlemeler öngörülmüştür.

**1. Özel Hukuk Anlamında**

"Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 12. ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin 3 ve 6. maddeleri idrak çağındaki çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşünün alınması ve görüşlerine gereken önemin verilmesini öngörmektedir.

Bir yargılama faaliyeti olmaksızın, çocuğun kendini ilgilendiren konularda görüşünün alınması gerektiği Türk Medeni Kanunu'nda da hüküm altına alınmıştır. TMK m. 339/III uyarınca "*Ana ve baba, olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanırlar; önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutarlar."* Yine TMK m. 450 hükmüne göre, *"Vesayet altındaki kişi görüşlerini oluşturma ve açıklama yeteneğine sahipse, vasi önemli işlerde karar vermeden önce olanak ölçüsünde, onun görüşünü almakla yükümlüdür."*

---

[15] BM Çocuk Hakları Sözleşmesi m. 12 uyarınca, "Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.
Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır."

[16] Çocukların anlama düzeyleri her zaman biyolojik yaşları ile bağlantılı değildir, bkz. **Elçin Grassinger**, **Gülçin** (2010) Çocuğun Menfaati Gereği Görüşünün Alınmaması Gereken Durumlar, Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan, C: 1, s. 837; **Oktay Özdemir, Saibe** (2009) Boşanma Davalarında Çocuklara İlişkin Kararlar Bakımından Çocuğun Dinlenme Hakkı, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye Armağan, C: II, İstanbul, s. 1231 vd.; **Yılmaz**, s. 114 vd; **Büchler Andrea/ V. Enz, Benjamin** (2018) Der persönliche Verkehr, FamPra, C: 4, s. 913 vd.

Yargılama faaliyeti esnasında da hâkimin, kendisini ilgilendiren konularda çocuğu dinlemesi gerekmektedir[17]. Çocuğun dinlenilmesi, onun istekleri doğrultusunda karar verileceği anlamına gelmemektedir. Çocuğun üstün yararı ve istekleri arasında bir ayrım bulunmaktadır. Çocukların üstün yararı gerektirdiği takdirde, görüşlerinin aksine karar verilmesi mümkündür[18].

Çocuğun dinlenilmesi ve görüşünün alınmasındaki ana amaçlar, çocuğun kişi varlığına değer ve önem verilmesi ve hâkimin hüküm verirken olayı anlamasına kolaylık sağlanmasıdır[19]. Hukuki açıdan değerlendirdiğimizde, çocuğun kendisini ilgilendiren konularda görüşüne başvurulması kulağa çok güzel ve hakkaniyetli gelse de çocuk psikolojisi düşünüldüğünde anne babasının boşanma davasında kendisine ilişkin konulara yönelik bile olsa çocuğun duruşma salonunda bulunması kanaatimizce onun menfaatine olarak değerlendirilemez[20]. Kürsüden kendisine yöneltilen "annenle mi kalmak istersin babanla mı?" sorusuna muhatap olmak ve bu soruyu yanıtlamak zorunda hissetmek her çocuk için yaralayıcı olacaktır. Bu ifadelerle kastımız çocuk haklarına yönelik temel bir ilke olarak karşımıza çıkan "çocuğun dinlenilmesi" ilkesini eleştirmek değil bu ilkenin uygulanmasında karşılaşılan sorunlara dikkat çekmektir. Hâkim, çocuk psikolojisinden anlayan bir uzman değildir. Böyle olması beklenemez de. Bu nedenle aile mahkemelerinde uzmanlardan yararlanılması öngörülmüştür (4787 Saylı K. m. 5). Ailesi boşanma sürecinde olan bir çocuk hem uzmanlarla hem hâkimle görüşecektir. Sonrasında kişisel ilişkinin değiştirilmesine yönelik bir talep olduğunda bir daha bu süreci yaşaması gerekecektir. İstismar iddiasının varlığı durumunda bunlara ek olarak ceza davasında da dinlenecektir. Yaşadığı durumu tekrar tekrar ifade etmek zorunda kalması ve

---

17 Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2012/401, K: 2012/723, T: 17.10.2012; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2016/10716, K: 2016/11271, T: 08.06.2016; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2018/ 5626, K: 2018/10626, T: 04.10.2018 (lexpera.com).

18 **Büchler/ V. Enz,** s. 917 vd.; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2016/10716, K: 2016/11271, T: 08.06.2016; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2018/ 5626, K: 2018/10626, T: 04.10.2018 (lexpera.com).

19 **Elçin Grassinger**, s. 833.

20 Aynı yönde bkz. **Elçin Grassinger**, s. 840 vd.

nihayetinde anne ve babası arasında bir seçim yapıyor olması şüphesiz yaralayıcı olacaktır.

Çocuğun dinlenilmesinin onu daha fazla yaralamak yerine, onun yararına olabilmesi için çocuğu kim, nerede dinleyecek sorularının üzerinde titizlikle durulması gerekmektedir. Uygulamaya baktığımızda, öncelikle uzmanlar çocukla görüşmekte, yaşadığı ortamı gözlemlemekte ve bir rapor hazırlamaktadır. Çocuk kendisini ifade edebilecek bir yaştaysa duruşmaya çağrılarak hâkim tarafından da dinlenmektedir[21]. Hâkimin uygun görmesi veya ihtiyaç duyması durumunda taraflar, duruşma salonundan çıkarılarak, çocuk, vekillerin huzurunda dinlenmektedir. Uzmanların adliyede çocukla görüşmeleri gerektiği durumlarda da bu görüşmeler uzman odasında gerçekleşmektedir.

Çocuğun yararı, mümkün olduğunca az sayıda, sağlıklı bir şekilde kendisini ifade etme imkânına sahip olmasıdır. İş bu nedenle ceza davalarında olduğu gibi hukuk davalarında da çocuğun duruşma dışında dinlenmesi mümkün kılınmalıdır. Bunun için adliye şartlarının iyileştirilmesi, çocuğun, çocuk dostu bir ortamda, ifadesi kayıt altına alınarak, mutlaka uzman katılımıyla dinlenmesi gerekmektedir. Hâkimin çocuğa doğrudan soru sorması yerine uzman aracılığıyla sorularını iletmesi de çocuğun yararına olacaktır. Bununla birlikte aile mahkemesi hâkimlerine çocuk psikolojisi ve çocuklarla görüşme tekniklerine yönelik tamamlayıcı eğitimler verilmesi düşünülebilir.

**2. Ceza Hukuku Anlamında**

Yukarıda ifade edildiği üzere çocuk mağdurların ceza yargılamasında etkili bir şekilde dinlenilmesi için özel düzenlemeler bulunmaktadır[22]. Adli sisteme dâhil olan çocuklar 63 Sayılı suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi uyarınca kırılgan grup olarak nitelendirilmektedir (m. 2, m. 7). Buna göre adli destek görevlileri mağdurun kendini daha rahat ifade edebilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını Cumhuriyet Savcısı veya hâkime bildirmek, mağdur dinlenirken yanında

[21] Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2016/10716, K: 2016/11271, T: 08.06.2016; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2018/ 5626, K:2018/10626, T: 04.10.2018 (lexpera.com).

[22] Bkz. dn. 7.

olmak, ifade ve beyan işlemlerinin adli görüşme odalarında gerçekleştirilmesini önerme hak ve yetkisine sahiptirler.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda 2019 yılında yapılan değişiklikle[23] (CMK m. 236) mağdur çocukların tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulması gerektiği düzenlenmiştir. Aynı hüküm uyarınca Cumhuriyet savcısı veya hâkim tarafından ifade ve beyanının özel ortamda alınması gerektiği ya da şüpheli veya sanık ile yüz yüze gelmesinde sakınca bulunduğu değerlendirilen çocuk veya mağdurların ifade ve beyanları özel ortamda uzmanlar aracılığıyla alınacağı ifade edilmiştir. Bunu temin edebilmek adına adliyelerde adli görüşme odaları kurulmuştur[24]. Cinsel istismar mağduru çocukların beyan ve görüntülerinin kayda alınacağı düzenlenmiştir (CMK m. 236/V).

Burada son olarak vurgulanması gereken konu, sanığın savunma hakkı ile mağdurun korunmasına yönelik menfaatlerinin dengelenmesidir[25].

---

[23] 7188 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 17.10.2019, R.G. T. 24.10.2019, S. 30928.

[24] Adalet Bakanlığı'nın sayfasında yer alan bilgiye göre 81 ilde 104 adliyede 109 adli görüşme odası bulunmaktadır, bkz. <https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/agonedir> (s.e.t. 21.03.2022).

Hâkim ve avukatlar, adli görüşme odaları kullanılarak yapılan yargılamalarda çocukların kendilerini daha rahat hissettiklerini ve ifade ettiklerini gözlemlemiş, uygulamayı olumlu bir gelişme olarak değerlendirmişlerdir, bkz. **Taner, Fahri Gökçen** (2021) Kırılgan Mağdurların Beyanlarının CMK'nın 236. maddesi Uyarınca Alınması ve Uygulanan Özel Usuller Karşısında Savunma Hakkının Dengelenmesi, TBB Dergisi, S: 153, s 4; **Sarıca, Ayşe Dolunay/ Coşkun, Umut Haydar** (2020) Cinsel İstismar Olgularında Adli Görüşme Odalarının Kullanımı: Hâkim, Avukat, Uzman ve Mağdur Görüşleri, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, S: 8 (1), s.12, 14, 16, 18; **Şamar, Berhudan/Urhan, Betül** (2020) Adli Görüşme Odalarında Suç Mağdurlarıyla Görüşme, Toplum ve Sosyal Hizmet, C: 31, S: 3, s.935.

Adli Görüşme Odalarının işlevinin arttırılmasına yönelik öneriler için bkz. **Şamar/Urhan**, s.935, "AGO sürecinde uygulayıcılar arasındaki işbirliği ve eşgüdüm eksikliği ile ortak dil ve anlayış farkı, belirleyici güç olan hâkim/savcıların kırılgan grup konusundaki eğitim eksiklikleri, mağdurun AGO'da ifade alınmasına sadece hâkim/savcının karar vermesi, teknik aksaklıklar, bekleme süresinin fazlalığı yaşanan sorunlardandır."

[25] **Taner,** s.9 ve 13; **Taner, Fahri Gökçen** (2019) Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği, 1. Basım, Ankara, Seçkin, s.432.

Mağdura tanınan haklar, sanığın adil yargılanma hakkının önüne geçmemelidir. Sanığın, mağdurun beyanlarına ulaşabilmesi, bunlara cevap verme imkânının olması, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden hallerde mağdurun duruşmaya davet edilmesi (CMK m. 236/II) bu dengenin sağlanması açısından dikkat edilmesi gereken hususlardır.

AİHM, çocuk istismarına ilişkin adil yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediğini incelediği bir olayda şu değerlendirmeyi yapmıştır[26]; "*cinsel suçlar söz konusu olduğunda bir tanığın çapraz sorgulamasının her zaman mümkün olmayabileceğini ve böyle durumlarda tanık ifadelerinin büyük bir dikkatle ele alınması gerektiğini de kabul etmiştir. Çocuk tarafından yapılan açıklamalar sanığa karşı tek kanıt olmasına rağmen süreç bir bütün olarak adil yürütülmüştür. Video kaydı duruşma ve başvuru oturumlarında gösterilmiş, ikinci görüşmenin kaydı ise Yerel Mahkemede okunmuştur; sesli kayıt Temyiz Mahkemesinde de dinlenmiştir. Bütün bunlar başvuru sahibine çocuğun ifadesini ve yargı sürecindeki inandırıcılığını sorgulamak için yeterli fırsatları sağlamıştır. Dolayısıyla AİHS Madde 6 (3) (d)'ye yönelik herhangi bir ihlal söz konusu değildir.*"

## C. İKİNCİL MAĞDURİYETİN ÖNLENMESİ

Çocuk mağdurlar, daha fazla mağdur olmalarına neden olabilecek durumlara karşı korunma ve alternatif süreçlere etkin biçimde katılma hakkına

[26] Olayda çocuk istismarı olaylarında önemli deneyim sahibi bir polis müfettişi çocukla iki kez görüşmüştür. İlk görüşmenin görüntü, ikincisinin de ses kaydı yapılmıştır. Başvuru sahibinin avukatı ikinci görüşmede yer almamış, ancak ele alınacak konularda polis müfettişiyle daha önceden anlaşmaya varmıştır. Duruşma sırasında yerel mahkeme çocukla yapılan görüşmelerin kayıtlarından yararlanmış, ancak çocuğun kendisini değerlendirmemiştir. Sonunda mahkeme, hemen hemen tamamen çocuğun ifadelerine dayanarak başvuru sahibini mahkûm etmiştir. Temyiz Mahkemesi de bu kararı onamıştır. Mahkemeye göre polisin yaptığı görüşmeler başvuru sahibinin suçunu sabit kılma açısından yeterli kanıtlar sunmaktadır; ancak, çocuğun zaman zaman kesinlikten uzak iddialarını destekleyici teknik kanıt olmadığını mahkeme de kabul etmiştir. Bkz. AİHM S.N. v. İsveç, No. 34209/96, 2 Temmuz 2002, Çocuk Haklarıyla İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı, 2015, Lüksemburg, Avrupa birliği Basım Ofisi, s.196,<http://www.cocukgozlemevi.org/storage/app/uploads /public/5ca/1aa/042/5ca1aa0428189711249469.pdf> (s.e.t. 15.04.2022)

sahiptir. İkincil mağduriyetin önlenmesi adına alınacak önlemler; özel yaşamın ve kimliğin korunması, olayın kolluk birimlerine ya da adli birimlere intikal ettiği andan itibaren uzmanlarca takip edilmesi, ses, görüntü kaydı alınması ve bunların yargı sürecinde kanıt olarak kullanılması ve mağdur çocukla, bakım veren arasında çıkar çatışması olduğu durumlarda, çocuğun seçtiği şahsın kendisine refakat edebilmesinin sağlanması olarak zikredilebilir. Bunlarla birlikte ikincil mağduriyetin önlenmesi için çocukla yapılacak görüşmeler, bu amaçla tasarlanmış yerlerde, uzmanlar tarafından gerçekleştirilmelidir. Bu başlık altında bu konu üzerinde durulmuştur.

Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'nin (Lanzarote Sözleşmesi) 35. maddesi[27] uyarınca çocuklarla yapılacak görüşmelerin bu amaçla tasarlanmış veya uyarlanmış binalarda, bu amaçla eğitilmiş, uzmanlar tarafından yapılması gerekmektedir. Bu anlamda ülkemizde Çocuk İzlem Merkezleri Kurulmuştur[28]. İlgili genelgede de belirtildiği üzere, mağdur çocukların; kolluk kuvvetleri, adli merciler ve sağlık kurumları tarafından ayrı ayrı değerlendirilmesi ve bu süreçte

[27] Madde 35- Çocuğun ifadesinin alınması

1- Taraflardan her biri aşağıdakileri sağlamak için gerekli yasal ve diğer tedbirleri alır:

a. Çocukla yapılacak mülakatın, yetkili makamlara vakalar bildirildikten sonra haksız bir gecikme olmaksızın gerçekleştirilmesi;

b. Çocukla yapılacak mülakatın" gerekli görülüyorsa, bu amaçla tasarlanmış ya da uygun hale getirilmiş binalarda gerçekleştirilmesi;

c. Çocukla yapılacak mülakatın bu amaçla eğitilmiş profesyoneller tarafından gerçekleştirilmesi;

d. Mümkün ve uygunsa, çocukla yapılacak bütün mülakatların aynı kişiler tarafından gerçekleştirilmesi;

e. Çocukla yapılacak mülakatların cezai işlemlerin amacı için gerekli olan kadar ve mümkün olduğunca sınırlı tutulması;

f. Çocuğa, yasal temsilcisinin ya da uygun olduğu takdirde kendi seçeceği bir yetişkinin, bu kişiye yönelik aksi yönde bir karar alınmamışsa, eşlik etmesi.

2- Taraflardan her biri, mağdurla ya da çocuk tanıkla yapılan tüm mülakatların sesli görüntülü olarak kaydedilmesini ve bu kayıtların gerektiğinde iç hukuktaki kurallara uygun olarak mahkeme işlemlerinde delil olarak kabul edilmesini sağlamak için gerekli yasal ve diğer tedbirleri alır.

3- Mağdurun yaşı konusunda bir belirsizlik ve mağdurun çocuk olduğuna inanılacak sebepler var ise, yaşının doğrulanması beklenilirken paragraf 1 ve 2'deki tedbirler uygulanır.

[28] 2012/20 sayılı Başbakanlık Genelgesi, RG. T. 04.10.2012, S. 28431.

yaşadıklarını defalarca dile getirmek zorunda bırakılması, gizliliğin yeterince sağlanamaması, ilgili kurumlarda çocukla görüşme yapanların; çocuğun ruhsal durumunu gözeterek görüşme yapabilecek yeterlilikte eğitime sahip olmaması halinde, çocuğun uğradığı travma şiddetlenmektedir. Bu hususlar dikkate alınarak, öncelikli olarak cinsel istismara uğramış çocukların ikincil örselenmesini asgariye indirmek, adli ve tıbbi işlemlerin bu alanda eğitimli kişilerden oluşan bir merkezde ve tek seferde gerçekleştirilmesini temin etmek üzere; Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler/kurumlar bünyesinde Çocuk İzlem Merkezlerinin (ÇİM) kurulması gerekli görülmüştür. 2021 verilerine göre 50 ilde 53 çocuk izlem merkezi bulunmaktadır[29]. Sürecin kovuşturulması ve soruşturulmasında görev alan tüm paydaşlarca çocuk izlem merkezleri önemli bir gelişme olarak değerlendirilmekle birlikte[30] adli tıp uzmanı, çocuk ve ergen psikiyatristi, adli görüşmeci gibi nitelikli eleman ihtiyacına dikkat çekilmektedir[31].

Çocuk İzlem Merkezinde görev alacak uzmanlar, Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanmış merkezlerde eğitim alarak adli görüşmeci olabilmekteler. Özellikle çocuklarla ilgili alanlarda görev yapan öğretmen, sosyal çalışma görevlisi, sağlık personeli, din görevlisi gibi kamu görevlileri ile kolluk görevlilerine eğitim verilmesi öngörülmüştür. Bununla hedeflenen amaç, ÇİM'lerde yürütülecek adli ve tıbbi işlemlerin, farklı uygulamalara yer vermeyecek biçimde, bu alanda eğitimli kişiler tarafından tek seferde yapılmasını temin etmektir.

Uzmanların, cinsel istismar vakalarında uzmanlaşmış olmaları da önem arz etmektedir. Nitekim Almanya'da yaşanan bir aile içi cinsel istismar iddiasında dışarıdan bakıldığında çok güzel görünen baba-oğul ilişkisinde

---

[29] <https://khgmsaglikhizmetleridb.saglik.gov.tr/TR-43119/cocuk-izlem-merkezi-cim-listesi.html> (s.e.t. 23.03.2022)

[30] **Topdemir, Canan** (2016) İstismar Mağduru Çocukların Korunmasında Bir Uygulama, Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM), Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi, S: 43, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abmyoder/issue/46655/584928>(s.e.t. 14.04.2022).

[31] **Yüksel, Fadime/ Keser, Nilüfer/ Odabaş, Elif/ Kars, Gözde Bahar/ Yurtkulu, Fayık/ Daşkafa, Filiz/Arslan, Fatma/ Cayrat, Emine** (2013) Çocuk İstismarı ve Çocuk İzlem Merkezleri, Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, S: 2, s.22, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/954854> (s.e.t. 23.03.2022).

cinsel istismar konusunda uzman terapist ile yapılan görüşmede çocuğun verdiği tepkilerden cinsel istismarın tespit edildiği belirtilmiştir[32].

## II. AİLE İÇİ CİNSEL İSTİSMAR İDDİALARINDA ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURULMASI

Çalışmanın bu kısmında aile içi cinsel istismar iddiasının varlığında çocukla kişisel ilişki kurulması yargı kararları ışığında ele alınmıştır.

### A. GENEL OLARAK KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAKKI

Kişisel ilişki kurma hakkı, velayet hakkına sahip olmayan ebeveynin, çocuk ile görüşmesini, onu ziyaret etmesini ve ondan haber almasını teminat altına alır. Bu hak AİHS m. 8/I[33] ve BMÇHS m. 9/III[34] ile güvence altına alınmıştır. İç hukukumuzda ise TMK m. 323 uyarınca "*ana ve babadan her biri, velayeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahiptir.*" TMK m. 182 hükmü gereği, mahkeme boşanma veya ayrılığa karar verirken ana ve babanın haklarını ve çocukla olan kişisel ilişkilerini düzenler.

Kişisel ilişki kurmak hem anne baba hem de çocuk için bir haktır[35]. Bu hakkın tesis edilmesinde ve kullanılmasında ise çocuğun eğitimi[36], özel

---

[32] **Bühring, Petra** (2016) Kinderschutz: Ein scheinbar fröhliches Kind, Aertzteblatt, PP 6/2016, s.262, çalışmada disiplinler arası çalışmanın önemi vurgulanırken, '*cinsel istismarın ispat edilememesi, olmadığı anlamına gelmez*' değerlendirmesi yapılıyor, bkz. <https://www.aerzteblatt.de/archiv/179826/Kinderschutz-Ein-scheinbar-froehliches-Kind> (s.e.t. 23.03.2022)

[33] AİHS m. 8/I: "Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir."

[34] BMÇHS m. 9/III: "Taraf Devletler, ana-babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana-babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler."

[35] Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2021/712, K: 2021/2287, T: 16.3.2021; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2018/7788, K: 2019/51, T: 14.1.2019 (lexpera.com).

[36] "*Velayeti anneye verilen müşterek çocuk öğrenim çağındadır. Çocuğun eğitim ve öğretimini olumsuz yönde etkileyecek ve annenin de velayet hakkını kısıtlayacak şekilde kişisel ilişki kurulamaz. Bu husus göz önünde bulundurulmadan çocuğun iki hafta gibi baba yanında*

gereksinimleri ve gelişimi göz önünde bulundurulmalıdır. Başka bir ifade ile bu hakkın kapsamı, çocuğun yüksek yararı gözetilerek belirlenmelidir.

Hukuki niteliği itibariyle kişisel ilişki kurma hakkı, tarafların kişilik haklarına dâhil temel bir yüküm haktır[37]. Bu hakkın amacı çocuğun anne ve babasıyla düzenli ilişki kurmasının temin edilmesidir[38].

Kişisel ilişki hakkı kurulurken hâkim, çocuğun yaşı ve eğitim durumunu da göz önünde bulundurarak[39], görüşmelerin sıklığını, süresini, ne zaman başlayıp ne zaman sona ereceğini ve tatil günlerindeki görüşmeleri düzenlemelidir. Yargıtay da bu konuların açıkça hükme bağlanmış olmasını mutlaka aramaktadır. Bununla birlikte Yargıtay, önemli iki husus üzerinde durmaktadır. Bunlardan ilki uzman görüşüne başvurulup başvurulmadığı[40], ikincisi ise idrak çağındaki çocuğun dinlenip dinlenmediğidir[41]. Çalışmamızın ilk kısmında bu konular üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Burada tekrara düşmemek adına sadece atıf vermek suretiyle, aile içi cinsel istismar iddiasının

*kalacak şekilde kişisel ilişki düzenlemesi doğru görülmemiştir.",* Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 21373 K: 10239, T: 18.06.2007, (**Gençcan, Ömer Uğur** (2015) Velayet Hukuku, Ankara, Yekin, s. 251).

37 **Akıntürk Turgut/Ateş, Derya** (2022) Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku İkinci Cilt, 24. Bası, Ankara, Beta, s. 396; **Usta, Sevgi** (2016) Velayet Hukuku, 1. Baskı, İstanbul, Oniki Levha, s.223; **Erlüle, Fulya** (2010) Çocuk ile Kişisel İlişki Kurulması, MÜHF-HAD, C: XVI, S: 3-4, s.219; **Yılmaz**, s.111 vd.; **Yüksel, Sera Reyhani** (2019) Üçüncü Kişilerin Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasını İsteme Hakkı, MÜHFHAD, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, C: 25, S: 2, s.1542; Münchener Kommentar zum BGB, § 1696, Rn. 32.

38 **Erlüle**, s.223

39 Çocuk ile anne babanın menfaatinin çatıştığı durumlarda çocuğun menfaatine üstünlük tanınması gerektiği yönünde bkz. **Dural/Öğüz/Gümüş**, s.148; **Erlüle,** s.224; **Yüksel**, s.1541.

40 Antalya BAM 2. Hukuk Dairesi, E: 2019/7998 K: 2020/4919; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2019/1642, K: 2019/7110, T: 12.6.2019; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2014/28190, K: 2015/13433, T: 23.06.2015; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2015/13268, K: 2015/16336, T: 17.9.2015 (lexpera.com).

41 Antalya BAM 2. Hukuk Dairesi, E:2019/7998 K: 2020/4919; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2012/401, K: 2012/723, T: 17.10.2012; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E:2011/2-884, K: 2012/197, T: 16.03.2012.

bulunduğu hallerde çocuğun ne şekilde dinlenmesi gerektiği konusunun altını çizmekte fayda olduğu kanaatindeyiz[42].

Kişisel ilişki kurma, somut olayın özelliklerine göre farklı şekillerde olabilmektedir. Bu hakka sahip ebeveynin yanında yatılı kalma, yatılı olmaksızın sadece günün belli saatlerinde görüşme, uzman gözetiminde görüşme, mektup, e- posta gibi haberleşme araçları kullanarak görüşme bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ana babanın çalışma günleri ve süreleri[43] ile yaşadıkları ortam[44] da bunların belirlenmesinde bir kıstas olarak gözetilmelidir.

---

[42] Uygulamada çocuklar, duruşma salonuna çağrılarak dinlenmektedir. Hâkim tarafından bizzat dinlenmiş olması şartı aranmakta, uzman görüşleri yeterli kabul edilmemektedir. Aile içi cinsel istismar iddiasının varlığı halinde çocuğun, duruşma salonunda ebeveynleri yanında kendisini ifade etmesinin istenmesi sağlıklı bir yaklaşım olmayacaktır. Bu nedenle öncelikle adliyelerin fiziki şartları iyileştirilerek çocukla yapılacak görüşmelerin çocuk dostu bir şekilde gerçekleşmesi temin edilmelidir. Ceza yargılamasında olduğu gibi hukuk davalarında da AGO benzeri odalar kullanılarak, çocuğun duruşma salonuna bağlanması sağlanmalıdır. İkinci olarak hâkimin çocuğa doğrudan soru sorması yerine uzmanlar aracılığıyla soru yöneltmesi ve aile mahkemesi hâkimlerinin psikoloji içerikli eğitimlerle desteklenmesi önem arz etmektedir, bkz. yukarı I. B. 1.

[43] "*Kendisine kişisel ilişki hakkı tanınan davacı-davalı (koca), yıllık iznini her yıl Ağustos ayında kullandığını belirterek, kişisel ilişki tesis edilirken bu durumun dikkate alınmasını istediğine göre, velayetleri annelerine bırakılan müşterek çocuklar ile babaları arasında Ağustos ayında kişisel ilişki kurulması gerekirken bu yön nazara alınmadan her yıl temmuz ayında kişisel ilişki kurulması doğru görülmemiştir*", Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2013/25183, K: 2014/14729, T: 27.06.2014 (**Gençcan**, s.254).
"*Davalı'nın ….'da çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Pazar günü için şahsi ilişki tesisine karar verilmesi gerekirken işte olduğu Çarşamba günü şahsi ilişki kurulması doğru görülmemiştir.*", Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 29.11.2004, 12817, 14122, (**Gençcan**, s.255).
"*…Çocuğun yaşı ve velayet hakkı kendisine bırakılan annenin tam gün çalışıyor olması nedeniyle, çocuk ile babası arasında her hafta sonu kişisel ilişki kurulmasına yönelik düzenleme doğru değildir."* Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 21.06.2004 7303- 8092 (**Gençcan**, s.255).

[44] Hem coğrafi koşullar nedeniyle bölgesel özelliklerin hem de taraflardan birinin cezaevinde olması durumunda bunun göz önünde bulundurulması gerekliliğine ilişkin olarak bkz. **Gençcan**, s.257 vd.

## B. KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAKKININ SINIRLANDIRILMASI

### 1. Genel Olarak

Anayasa'nın 41. maddesinde "*Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir*." ifadesi yer almaktadır. Bu ifade açıkça göstermektedir ki çocuğun ebeveyni ile kuracağı kişisel ilişki, onun yüksek yararı gözetilerek kısıtlanabilir[45]. TMK m. 182/II uyarınca çocukla kişisel ilişkinin düzenlenmesinde, çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlak bakımından yararları esas tutulur. TMK m. 324/II hükmü ise kişisel ilişki kurma hakkının kaldırılabileceğini açıkça düzenlemiştir. Buna göre, "*Kişisel ilişki sebebiyle çocuğun huzuru tehlikeye girer veya ana ve baba bu haklarını birinci fıkrada öngörülen yükümlülüklerine aykırı olarak kullanırlar veya çocuk ile ciddî olarak ilgilenmezler ya da diğer önemli sebepler varsa, kişisel ilişki kurma hakkı reddedilebilir veya kendilerinden alınabilir.*"

Yukarıda zikredilen hükümlerin de açıkça ifade ettiği üzere çocukla kişisel ilişki kurmak her ne kadar taraflar açısından bir hak olsa da çocuğun menfaatinin gerektirdiği durumlarda bu hakkın sınırlandırılması hatta kaldırılması mümkündür.

Kişisel ilişki kurulmasında gözetilecek unsurlar bunun kısıtlanması veya kaldırılması için de kıstas oluşturmaktadır. Şöyle ki çocuğun huzurunun tehlikeye gireceği anlaşılırsa, çocuğun eğitimi ve yetiştirilmesi engellenirse, çocuk ile ciddi olarak ilgilenilmezse ve diğer önemli sebepler varsa kişisel ilişki kurma hakkı kaldırılabilir veya kısıtlanabilir[46].

Öncelikle çocukla kurulan kişisel ilişkinin içeriğinin ve sınırlarının düzenlenmesi suretiyle bir çözüm üretilmesi, kişisel ilişkinin kaldırılmasına ise son çare olarak başvurulması fikri hem öğreti hem yargı kararlarında kabul görmektedir[47].

---

[45] Bkz. **Dilek Tsakiridis Başvurusu,** AYM, Başvuru No:2018/35068, K.T. 09.06.2020, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/35068>(s.e.t. 23.03.2022).

[46] **Erlüle,** s.234 vd.; **Gençcan**, s.250 vd.; Münchener Kommentar zum BGB, § 1684 Rn. 70 vd.

[47] **Erlüle**, s.234.

Ana babanın yaşam biçimleri kurulacak kişisel ilişkinin kapsamının belirlenmesinde önemlidir. Uyuşturucu kullanmaları, hırsızlık veya fuhuş yapmaları durumunda uzman görüşünden faydalanarak kişisel ilişki kurma hakkının sınırlandırılması gerektiği kabul edilmektedir[48]. Taraflardan birinin cezaevinde olması da kural olarak kişisel ilişki kurulmasına engel bir durum değildir. Bu noktada Yargıtay'ın farlı kararları olsa da bizim de katıldığımız görüş uyarınca ceza evinden bilgi alınmak suretiyle çocukla ebeveyn arasında görüş ve ziyaret imkânın araştırılması ve kişisel ilişkinin buna göre belirlenmesi gerekmektedir[49].

Kişisel ilişki kurma hakkının tamamen kaldırılmasında ise Yargıtay, "*bu ağırlıkta, tamamen kaldırılmasını haklı kılacak bir eylem*" aramaktadır[50]. Bunun ne olduğu ise somut olayda belirlenecektir. Daha önce de ifade etmiş olduğumuz üzere buna son çare olarak başvurulmaktadır. Kişisel ilişkinin kaldırılması talebiyle açılan bir davada ilk derece mahkemesi baba ile kişisel ilişkinin devamına karar verirken Yargıtay[51], çocuğun babaya karşı yüksek öfkesi ve görüşmek istememesini yeterli bulmamış, sınırlı bir şekilde kişisel ilişki kurulması gerektiğine hükmetmiştir. Bir başka davada ise babanın, çocuk beş yaşındayken annesini silahla ağır bir şekilde yaralaması sebebiyle çocukta

---

48 Bu durumlarda Yargıtay, kişisel ilişki hakkının kaldırılması değil sınırlı bir şekilde düzenlenmesi yönünde kararlar vermiş ve özellikle annenin fuhuş yapması ihtimalinde çocuğun idrak çağında olup olmamasını da kıstas olarak göz önünde bulundurmuştur, bkz. **Gençcan**, s.253.

49 Bkz. **Gençcan,** s.258, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2011/10647, K: 2012/9804 T: 16.04.2012; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2012/995, K: 2012/21266 T: 13.09.2012.

50 **Gençcan,** s.256.

51 Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2014/12178, K: 2014/18254, T: 24.09.2014, "*Mahkemece aldırılan uzman raporunda 'çocuğun babaya karşı olumsuz tutumunun olduğu, öfke yoğunluğunun yüksek düzeyde olduğu, baba ile görüşmeme konusunda ısrarlı tavır sergilediği, küçüğün baba ile görüşmeye zorlanmasının ilişkiyi daha olumsuz hale getirebileceği ve küçüğün agresyonunu artırabileceği, bu nedenle çocuğa bu konuda biraz zaman tanınarak baba ile görüşmelerinin asgari seviyede tutulmasının, gün içinde ve yatılı kalmaksızın ayarlanmasının, psikolojik danışmanlık da alınmasının sağlıklı olacağı' belirtilmiştir. Bu yön ve davacının talebi de gözetilmeden, yazılı şekilde kişisel ilişki tesisi doğru görülmemiştir.*" (lexpera.com).

babaya karşı oluşan aşırı korkuyu kişisel ilişkinin kaldırılması için haklı sebep olarak görmüştür[52].

**2. Cinsel İstismar İddiasının Varlığında**

Cinsel istismar iddiasının varlığı ve kişisel ilişkinin düzenlenmesi talepleri farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. İlk olarak boşanma davası sırasında ebeveynlerden birinin çocuğa cinsel istismarda bulunduğu iddia edilebilmektedir. İkinci olarak da boşanma davası sonrasında, ebeveynlerden birinin eşinin, sevgilisinin ya da bir akrabasının çocuğa cinsel istismarda bulunması söz konusu olabilmektedir.

a. Ebeveynlerden Birine Karşı İstismar İddiası

Ebeveynlerden birinin çocuğa karşı cinsel istismarda bulunduğuna yönelik bir iddia olduğunda çocukla bu ebeveyn arasında kişisel ilişkinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Böyle durumlarda genellikle ceza ve boşanma davası birlikte açılmaktadır. Ancak ceza yargılaması boşanma davasından daha uzun sürmektedir. Aile mahkemesi hâkimi, ceza davasını bekletici mesele[53] yapmadan hızlı bir şekilde kişisel ilişki kurulup

---

[52] Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2005/5868İ K: 2005/8446, T: 31.5.2005, "*Toplanan delilerden; davalının boşanmalarından sonra davacıyı ve davacının annesini, çocuğun gözleri önünde silahla ağır biçimde yaraladığı, çocuk, beş yaşındayken gerçekleşen bu olay nedeniyle; çocukta babaya karşı aşırı derecede korku geliştiği ve babasının sürekli olarak annesine zarar verebilecek potansiyel olarak gördüğü, babasını görmek ve karşılaşmak istemediği babasıyla görüşmesi, çocuğu psikolojik açıdan olumsuz etkilediği, kişisel ilişki sebebiyle çocuğun huzurunun ciddi biçimde bozulduğu ve tehlikeye girdiği anlaşılmaktadır. Türk Medeni Kanununun 324/2. maddesi koşulları oluştuğundan, davanın kabulü ile baba ile çocuğun kişisel ilişkisinin kaldırılmasına karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde hüküm kurulması doğru görülmemiştir.*" (lexpera.com).

[53] Velayeti annede bulunan çocuğun, annesinin erkek arkadaşı tarafından istismar edildiği iddiasıyla açılan velayetin değiştirilmesi davasında, "*Her ne kadar davalı vekili ceza dosyasının kesinleşmesinin beklenmesi gerektiğini iddia etmiş ise de; hukuk hâkimi ceza hukukunun sorumlulukla ilgili hükümleriyle bağlı olmadığı gibi, ceza hâkimi tarafından verilen beraat kararıyla da bağlı değildir. Aynı şekilde, ceza hâkiminin kusurun değerlendirilmesine ve zararın belirlenmesine ilişkin kararı da, hukuk hâkimini bağlamaz (TBK m.74).Buna göre tüm dosya içeriğine göre ceza dosyasının kesinleşmesinin beklenmesine gerek olmadığı sonucuna varılmıştır.*", İzmir BAM, 18. Hukuk Dairesi, E: 2019/2335, K: 2020/606, T: 16.6.2020 (lexpera.com).

kurulmayacağını ve sınırlarını belirlemelidir. Yargıtay vermiş olduğu bir kararda bu hususu şu şekilde ifade etmiştir; "*Dosyadaki yazılara, kararın dayandığı delillerle kanuni gerektirici sebeplere ve özellikle davalı kocanın çocuğuna cinsel taciz ve istismar suçu nedeniyle ceza mahkemesinde yargılaması devam etmekte ise de; kocanın mahkemece de kabul edilen ve toplanan delillerle gerçekleştiği anlaşılan diğer kusurlarına göre, verilen boşanma hükmünün isabetli olduğu ve kocanın belirtilen ceza mahkemesindeki kamu davasının niteliği itibariyle ortak çocukla şimdilik kişisel ilişki kurulmamış olmasında da usul ve yasaya aykırı bir yön bulunmadığının anlaşılmasına göre; davalının aşağıdaki bendin kapsamı dışında kalan temyiz itirazları yersizdir*[54]." Bununla birlikte ceza dosyasının incelenmesi, dosyada yer alan sağlık ve adli tıp raporu gibi delillerin dosya içerisine alınması gerekmektedir[55].

Cinsel istismar iddiasının varlığı halinde aile mahkemesi hâkiminin yaklaşımı ceza mahkemesi hâkimlerinden daha farklı olacaktır. Kişisel ilişkinin sınırlarının belirlenmesi ya da kaldırılmasında esas olan bir suçun gerçekleşmiş olup olmaması değildir. Yukarıda ayrıntılarıyla üzerinde durulduğu üzere

---

[54] Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2013/14900, K: 2013/29383, T: 12.12.2013, (lexpera.com).

[55] İstanbul BAM, 38. Hukuk Dairesi, E: 2018/10, K: 2019/153, T: 6.2.2019, "*Bununla birlikte, hüküm tesisine esas alınan davacının cinsel şiddet iddialarının dayanağı soruşturma neticesinde davalının cezalandırılması istemi ile açılan Bakırköy 3. Ağır Ceza Mahkemesi'nin 2016/187 Esas sırasında kayıtlı ceza dosyasının tamamı ve özellikle davacı hakkında düzenlenen sağlık kurulu raporu dosya içerisine alınmaksızın, yine davalı iddialarında belirtilen kayınpederi ile arasında şikayete konu olaya ilişkin yürütülen Bakırköy Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2016/37195 soruşturma sayılı evrakının dosya içerisine getirtilmeden ve tüm bu deliller değerlendirilmeksizin eksik inceleme ile ilk derece mahkemesince karar verildiği belirlenmekle, bu nedenlerle tarafların istinaf taleplerinin kabulü ile diğer yönler incelenmeksizin ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına dair aşağıdaki hüküm kurulmuştur.*"

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2013/303, K: 2013/2191, T: 28.01.2013, "*Davalı baba hakkında ceza yargılaması sonucunda verilen beraat kararı, taraflarca gösterilen tanıkların mahkemece tespit edilen beyanları, toplanan diğer deliller ve yargılama sırasında davalı baba ile çocuk arasında kurulan kişisel ilişkinin çocuk açısından olumlu ya da olumsuz sonuçları hep birlikte değerlendirilerek, konusunda uzman bilirkişi kurulundan, kişisel ilişkinin kaldırılması ya da devamının çocuğun yüksek yararına uygun olup olmayacağı yönünde yeniden bir rapor alınarak karar vermek gerekirken, eksik inceleme ile kişisel ilişkinin tamamen kaldırılmasına yönelik yazılı şekilde hüküm tesisi doğru görülmemiştir.*" (lexpera.com)

çocuğun ebeveyne karşı gösterdiği tepki, stres düzeyi, bunu değerlendiren ve destekleyen uzman görüşü kişisel ilişkinin sınırlandırılması için yeterli kabul edilecektir. Kişisel ilişkinin kaldırılmasında ise ağır ve kişisel ilişkinin tamamen kaldırılmasını haklı kılacak bir eylem[56] aranmaktadır. Cinsel istismar iddiası bu nitelikte bir eylem olarak değerlendirilmelidir. Şayet davada böyle bir iddia varsa, çocuğun tepkileri ve ifadeleri bunu doğrular nitelikteyse, uzman raporu da bu yöndeyse suçun henüz ispatlanmamış olduğundan hareketle kişisel ilişkinin sınırlandırılması yoluna gidilmemelidir. Çocuk ve ebeveyni arasında kişisel ilişki kurulmasının çocuğun gelişimi açısından önemi tartışmasız bir şekilde kabul edilse de cinsel istismar iddiasının varlığı hassas bir konudur. İdeal olarak düşünüldüğünde, çocuk ile kişisel ilişki kurulması, boşanma sürecinde yıpranan ve ebeveynleri arasında kalan çocuk ile velayet hakkına sahip olmayan ebeveyn arasında ilişkilerin yumuşaması, düzelmesi, kalitesinin artmasına hizmet etmelidir. Ebeveynler arasındaki çatışma uğruna yapılan asılsız iddialarla kişisel ilişkinin kaldırılması, çocuğun ve ebeveynin hakkı olan birlikte geçirecekleri yıllarından ve anılarından çalmak olacaktır. Belki zamanla, çocuk rüştünü ispatladıktan sonra bu mümkün olabilecektir. Cinsel istismar şüphesinin varlığında ise bir ideal uğruna ebeveyn ve çocuk arasında sınırlı da olsa kişisel ilişki tesis etmek telafisi daha büyük sorunlara yol açabilecektir. İş bu nedenle çocuğun tavırları ve uzman görüşü bu şüpheyi destekler nitelikteyse sınırlı bir kişisel ilişki tesisindense kişisel ilişkinin hiç kurulmaması veya kaldırılması daha yerinde olacaktır. Hâkim, tarafların ifadeleri, deliller, uzman görüşleri ve en nihayetinde vicdani kanaatine dayanarak bu kararı verecektir. İstismar iddialarının varlığında maddi delile ulaşmak her zaman kolay olmamaktadır. Karar sürecini zorlaştıran kısım da budur. Yukarıda ifade edildiği üzere yargılama sürecinde çocuğun sağlıklı bir şekilde kendini ifade etmesine imkân tanınması, sürecin tüm paydaşlarının birbiriyle uyumlu ve titizlikle çalışması bu noktada önem arz etmektedir.

[56] **Gençcan,** s.256.

b. 3. Kişiye Karşı İstismar İddiası

İkinci olarak karşılaşılan durum ise genellikle boşanma davası sonrasında, çocuk ebeveynlerinden birinin yanındayken o ebeveynin sevgilisi, eşi veya bir akrabası tarafından istismar edilebilmektedir.

Boşanma davası sonrasında velayeti elinde bulunduran ya da kişisel ilişki kurma esnasında bu hak sahibi kişinin sevgilisi, eşi veya bir akrabası tarafından gerçekleştirildiği ileri sürülen cinsel istismar iddialarının da sayısı oldukça fazladır. Böyle durumlarda velayetin değiştirilmesi veya kişisel ilişkinin kaldırılması talebi ile dava açılmaktadır. Bu davalarda ise kişisel ilişkinin tamamen kaldırılması yerine genellikle yatılı olmayacak şekilde sınırlandırılması yönünde kararlar verilmektedir. Buna örnek olarak, Yargıtay'ın önüne gelen bir uyuşmazlıkta velayet babaya ait ve çocuk annenin yanındayken annenin eşi tarafından cinsel istismara uğradığı iddiası ile kişisel ilişkinin kaldırılması talep edilmiştir. Anne ve eşinin ceza davasından beraat ettikleri ve uzman raporu ile çocuğun anneye öfkeli olduğu tespit edilmiştir. Yatılı olmayacak şekilde kişisel ilişki kurulması gerektiğine karar verilmiştir[57].

2015 tarihli bir kararda ise yine velayeti babaya bırakılan bir çocuğun anne ile kişisel ilişkisi sırasında, annenin eşi tarafından cinsel istismar iddiasının olması ve ceza yargılanmasının devam etmesi halinde kişisel ilişkinin kaldırılması gerektiği yönünde hüküm kurulmuştur[58].

## SONUÇ

Aile içi cinsel istismar vakaları suç boyutuyla ceza mahkemelerinde, boşanma, velayet ve çocukla kişisel ilişki kurulması konularıyla ilgili olarak da aile mahkemelerinde görülmektedir. Bu süreçler hukuki olarak birbirinden ayrılsa da mağdur için yaşanan tek bir olay ve bunun ağır sonuçları vardır. İş bu nedenle kurumlar arasındaki işbirliği ve birbirlerine olan güvenilirlik sürecin daha sağlıklı işlemesine hizmet edecektir. Öncelikle ÇİM ve AGO'ların

[57] Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2020/3247, K: 2020/4685, T: 13.10.2020; Aynı yönde bkz. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2019/7998 K: 2020/4919 T: 21.10.2020 (lexpera.com).

[58] Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 2015/21179, K: 2015/21304, T: 16.11.2015 (lexpera.com).

sayılarının ve buralarda görev alan uzmanların niteliğinin arttırılması önem arz etmektedir.

Aile içi cinsel istismar iddiasında boşanma davası, ceza yargılamasından daha kısa sürede sonuçlanmaktır. Hukuk davalarında da çocuğun dinlenilmesi ve ikincil mağduriyetin önüne geçilmesi için hukuki düzenlemeler arttırılmalıdır. Adliyelerde, çocuk dostu görüşme odaları kurulmalı, çocuk ile yapılacak görüşmeler orada gerçekleşmeli ve çocuğun duruşma salonun çağrılması yerine oradan duruşmaya bağlanması sağlanmalıdır.

Aile mahkemesi hâkimlerinin, çocuklarla doğrudan muhatap olan savcı ve ceza mahkemesi hâkimlerinin bu konuda bilgi ve farkındalıklarının arttırılması amacıyla psikoloji içerikli eğitim almaları temin edilmelidir.

Cinsel istismar iddiasının varlığı halinde, ceza yargılaması devam ediyor olsa da eğer çocuk ebeveyn ile görüşmek istemiyorsa ve ona karşı öfkeli ise ebeveyn ve çocuk arasında bir çıkar çatışması söz konusudur. Kanaatimizce böyle durumlarda kişisel ilişkinin sınırlı bir şekilde kurulması çocuğun yararına olmayacaktır. Çocuğun yararına üstünlük tanınarak kişisel ilişki kurma hakkı tesis edilmemeli veya sonrasında bir talep varsa kaldırılmalıdır.

## KAYNAKÇA

**Akıntürk, Turgut/Ateş, Derya** (2022) Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku İkinci Cilt, 24. Bası, Ankara, Beta Yayınevi.

**Akyüz, Emine** (2021) Çocuk Hukuku, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

**Büchler, Andrea/ V. Enz, Benjamin** (2018) Der persönliche Verkehr, FamPra, C: 4, s. 911- 939.

**Bühring, Petra** (2016) Kinderschutz: Ein scheinbar fröhliches Kind, Aertzteblatt, C: 6, s. 262-264.

**Çocuk Haklarıyla İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı** (2015) Lüksemburg, Avrupa birliği Basım Ofisi, <http://www.cocukgozlemevi.org/storage/app/uploads/public/5ca/1aa/042/5ca1aa0428189711249469.pdf>

**Dural, Mustafa/ Öğüz, Tufan/ Gümüş, Mustafa Alper** (2022) Türk Özel hukuku, Cilt III, Aile Hukuku, 17. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.

**Elçin Grassinger, Gülçin** (2010) Çocuğun Menfaati Gereği Görüşünün Alınmaması Gereken Durumlar, Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan, C.I, İstanbul, s.823-846.

**Erlüle, Fulya** (2010) Çocuk ile Kişisel İlişki Kurulması, MÜHF-HAD, C: XVI, S: 3-4, s. 217-248.

**Gençcan, Ömer Uğur** (2015) Velayet Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara.

**Münchener Kommentar zum BGB** (2020) C: 10, 8. Auflage, Münih.

**Oktay Özdemir, Saibe** (2009) Boşanma Davalarında Çocuklara İlişkin Kararlar Bakımından Çocuğun Dinlenme Hakkı, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye Armağan, C.II, İstanbul, s.1219-1242.

**Sarıca, Ayşe Dolunay/ Coşkun, Umut Haydar** (2020) Cinsel İstismar Olgularında Adli Görüşme Odalarının Kullanımı: Hâkim, Avukat, Uzman ve Mağdur Görüşleri, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, S: 8 (1), s. 1-26.

**Serozan, Rona** (2017) Çocuk Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul.

**Şamar, Berhudan/Urhan, Betül** (2020) Adli Görüşme Odalarında Suç Mağdurlarıyla Görüşme, Toplum ve Sosyal Hizmet, C: 31, S: 3, Temmuz, s. 931- 959.

**Şirin, Memduh Cemil** (2019) Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış, Çocuk ve Medeniyet, Cilt: 4, Sayı: 8, s. 219-240.

**Taner, Fahri Gökçen** (2019) Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği, Ankara.

**Taneri, Gökçen Fahri** (2021) Kırılgan Mağdurların Beyanlarının CMK'nın 236. maddesi Uyarınca Alınması ve Uygulanan Özel Usuller Karşısında Savunma Hakkının Dengelenmesi, TBB Dergisi, s. 1- 38.

**Topdemir, Canan** (2016) İstismar Mağduru Çocukların Korunmasında Bir Uygulama, Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM) Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi, S: 43.

**Usta, Sevgi** (2016) Velayet Hukuku, Oniki Levha Yayınları, İstanbul.

**Yılmaz, Canan** (2015) Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki Kurulması, MHB Y: 35, S: 1, s. 103-141.

**Yüksel, Fadime/Keser, Nilüfer/Odabaş, Elif/Kars, Gözde Bahar/Yurtkulu, Fayık/Daşkafa, Filiz/Arslan, Fatma/ Cayrat, Emine**, Çocuk İstismarı ve Çocuk İzlem Merkezleri, Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, s. 18-22.

**Yüksel, Sera Reyhani** (2019) Üçüncü Kişilerin Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasını İsteme Hakkı, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 2, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, Aralık, s. 1539-1556.